

al te graag lokale privileges van ambachten overtraden, plattelandselites die steden wensten te dwarsbomen, edelen die hun macht tegenover stadselites wensten uit te breiden, enzovoort. Tenslotte profiteerden edelen verregaand van de uitbouw van de Bourgondische instellingen, zoals het onderzoek van de laatste decennia naar de adel in de Nederlanden heeft aangetoond. Zoals Raymond Van Uytven vermoedde, en publicaties van Paul Janssens, Frederik Buylaert, Arie Van Steensel en anderen aantonen, hebben bovengewestelijke en lokale edelen verregaand gebruik gemaakt van de kansen die de uitbouw van overheidsinstellingen bood om hun invloed uit te breiden. Edelen dus als 'verliezers' van de Bourgondische staatsvorming aanduiden (p. 277), is wat te kort door de bocht. De wereld was voor hen echt veranderd, zoals Stein stelt, maar allicht op een positievere manier dan voor vele stedelingen en inwoners op het platteland. Bepaalde onderdanen waren dus zeker bereid om financiële en politieke 'offers', met de woorden van Stein (p. 13), te brengen toen ze de hertogen steunden, maar het was zeker niet een bereidheid van iedereen.

Jelle Haemers

KU Leuven

Marita Mathijssen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen: Vantilt, 2013) 511 p. ISBN 978-94-6004-144-0.

In *Historiezucht* beschrijft Marita Mathijssen de manier waarop één van de meest fascinerende cultuurfenomenen van de negentiende eeuw ook in Nederland opgang maakte: de massale hang naar het verleden. Die manifesteerde zich met een zodanig kracht en op zo vele maatschappelijke domeinen dat er wel sprake leek van een obsessie. Wat aanvankelijke een liefhebberij was voor een gecultiveerde elite evolueerde via een proces van democratisering tot een massaal cultuurverschijnsel. Van hoog tot laag ontstond bij de negentiende-eeuwers een besef van het verleden en van de relevantie ervan voor de eigen cultuur. De geschiedenis werd een staatszaak én drong door tot in de huiskamer.

Dat proces is bekend en goed bestudeerd. De postmoderne conditie zorgt al sinds verschillende decennia voor een interesse in het verleden in de tweede graad: de geschiedenis van de omgang met het verleden, ofwel de geschiedenis van de geschiedenis. De publicaties op deze domeinen zijn, ook in België en Nederland, bijna niet bij te houden, niet het minst wat de negentiende eeuw betreft. Wat kan een nieuw, 511 pagina's dik boekwerk daar nog aan toevoegen?

De kracht van *Historiezucht* ligt in het totaalbeeld. Het bestrijkt een bijzonder omvangrijk terrein en brengt vele lijnen samen. De achttien hoofdstukken nemen

de lezer mee van teksteditie naar historische romans, van monumentenzorg naar historieschilderkunst, van nationale helden naar openbaar kunstbezit en van musea naar erfgoedbeheer. De auteur combineert eigen onderzoek met een gedegen kennis van de secundaire literatuur, die erg uitgebreid is. Door al deze gegevens bij elkaar te brengen schetst ze een precies beeld van de Nederlandse casus tegen de achtergrond van de grotere, internationale evolutie. Ze toont bovendien de interdependentie aan van de vele facetten van die evolutie. Ze identificeert nauwkeurig de randvoorwaarden voor het proces van massificatie en de kanalen waarlangs het verliep, waaronder de overheid, het onderwijs en de maatschappijen voor cultureel en sociaal nut. Ze besteedt veel aandacht aan de invloed van concrete actoren, waardoor het abstracte proces een herkenbaar gezicht krijgt. De synthese die Mathijsen realiseert, schept een erg compleet beeld van de manier waarop de hang naar het verleden zich doorzette.

Bij momenten is het beeld te compleet. Mathijsens liefde voor haar eigen vak, de historische letterkunde, neemt soms de overhand. De vele delen over historische handboeken, literatuurgeschiedenis, tekstedities en vele andere aspecten van de letteren staan niet in verhouding tot andere aspecten van de negentiende-eeuwse betrokkenheid op het verleden. In vergelijking daarmee vallen de hoofdstukken over de historieschilderkunst en de historiserende architectuur, die door hun grote zichtbaarheid en spektakelwaarde toch een enorme invloed hadden op de historische beeldvorming, mager uit.

Jammer is dat Mathijsen zich voornamelijk bekommert om de hoe-vraag, en de waarom-vraag grotendeels terzijde laat. Net die laatste vraag is vandaag uitermate prangend. Terwijl de vorm van het proces de laatste jaren uitvoerig is bestudeerd, schieten verklaringen over de oorzaken ervan tekort. Mathijsen verwijst naar de bekende en veelgeciteerde theorieën van auteurs als Reinhart Koselleck en Peter Fritzsche over de breukervaring van de Franse Revolutie. De omvang en de kracht van de maatschappelijke veranderingen rond 1800 waren volgens hen zo groot dat de negentiende-eeuwse mens het gevoel had afgesneden te zijn van zijn verleden. Zijn obsessie met geschiedenis kwam voort uit een bij voorbaat gedoemde poging om de kloof te dichten en weer thuis te komen in het verleden.

Dat verklaringskader is recent echter sterk onder vuur komen te liggen, vooral vanuit vroegmoderne hoek. In een lovenswaardige poging om de valse wanden tussen de tijdvakken te doorbreken kijken steeds meer vroegmodernisten over de muur van het jaar 1800. Wat ze daar zien is vaak helemaal niet zo radicaal anders en modern als de verdedigers van de breukthese beweren. Ook op het vlak van het historische bewustzijn en de herinneringscultuur is dat zo. Er worden meer en meer bewijzen aangedragen voor het bestaan van een levendige en breed gedragen interesse voor het verleden in de Nieuwe Tijd. Het verschil met de negentiende-eeuwse omgang met het verleden lijkt dan ook in de kwantiteit en niet de kwaliteit ervan te

liggen. Betekende de revolutieperiode dan wel echt een breuk in de verhouding tot het verleden? En aan welke culturele noden kwam de massificatie van de interesse in het verleden in de negentiende eeuw dan precies tegemoet? Aan deze belangrijke vragen gaat Mathijsen jammer genoeg voorbij. Ze beschrijft op uitstekende wijze het verloop van het proces, maar blijft vaag over de oorzaken ervan. Toch liggen net op dat gebied de uitdagingen voor het verdere onderzoek.

Tegenover een gebrek aan aandacht voor de voorgeschiedenis van het onderwerp staat een verfrissende betrokkenheid op de hedendaagse cultuur. In haar kenmerkende persoonlijke stijl aarzelt Mathijsen niet om stelling te nemen in cultuurpolitieke kwesties en om lijnen door te trekken naar het heden. Dat maakt het boek niet alleen onderhoudend maar geeft de lezer, als onvermijdelijke erfgenaam van de negentiende-eeuwse historiezucht, ook stof tot nadenken over de eigen omgang met de geschiedenis.

Brecht Deseure

Universität Passau, Vrije Universiteit Brussel

Huib J. Zuidervaart, *Ridders, priesters en predikanten in Schelluinen. De geschiedenis van een commanderij van de Ridderlijke Duitse Orde* (Hilversum: Verloren, 2013) 204 p. ISBN 978-90-8704-389-6 [Bijdragen tot de Geschiedenis van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 7].

Schelluinen in de Alblasserwaard is vernoemd naar de havenstad Ashkelon die in 1153 met veel moeite door kruisvaarders veroverd werd. Reden genoeg om te veronderstellen dat de stichter van dit kleine dorp in de ban van het Heilige Land is geweest. Zijn nazaat Dirk III van Altena nam zelf deel aan een kruistocht en besloot na thuiskomst in 1220 de kerk met flink wat land en rechten eromheen aan de Duitse Orde te schenken. De Duitse Orde was toen een nog jonge hospitaal- en ridderbroederschap die zich naar het voorbeeld van de Johannieten zowel op vechten als verplegen toelegde. Zij liet er een klein beheercentrum onder de titel van commanderij optrekken, dat onder het provinciale hoofdhuis in Utrecht kwam te horen en dus van daaruit van broeders werd voorzien. Dat waren er overigens nooit meer dan drie. In perioden van tegenspoed was het er zelfs maar één: geen ridder maar een priester, die behalve de administratie dan ook de parochiezielzorg voor zijn rekening nam.

Wetenschapshistoricus Huib Zuidervaart heeft - uit neveninteresse - de geschiedenis van dit minuscule Duitse Huis vervat in een niet te dik boek. Getuige het woord 'predikanten' in de titel volgt hij de wederwaardigheden van het bezitscomplex met de kerk ook nog na de Reformatie. Ook al zetelde er sinds 1572 niemand